

Mirosława Nyczaj-Drąg
Uniwersytet Zielonogórski

Wzory edukacyjnego wspierania dzieci w rodzinach z klasy średniej

W proponowanym czytelnikowi tekście, na podstawie materiału empirycznego dokonuję próby rekonstrukcji najbardziej charakterystycznych wzorów edukacyjnego wspierania dzieci w rodzinach klasy średniej. Prezentację materiału badawczego poprzedzam zarysem najistotniejszych cech dystynktywnych rodziców polskiej klasy średniej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na cenione przez nich wartości w wychowaniu i edukacji dziecka.

Wstęp

Najbardziej aktualne badania, między innymi brytyjskie, holenderskie, francuskie, a także i polskie pokazują, że współcześni rodzice, zwłaszcza z klasy średniej, świadomi wagi rodzaju i jakości kształcenia młodego pokolenia, mają coraz większy udział w procesie wyznaczania ścieżek edukacyjnych swych dzieci (Cylkowska-Nowak, 2004a, 2004b; Moore, 2006). Ponieważ najczęściej dysponują wysokim kapitałem kulturowym, w sensie nadanym temu terminowi przez P. Bourdieu – a więc kapitałem wykształcenia i statusu społecznego „dziedzicznie przekazywanym dzieciom” (Mach, Mach, 1998, s. 97), poprzez określone wybory i strategie edukacyjne „inwestują” w wykształcenie dziecka, co między innymi ujawnia się w przemyślanych wyborach szkoły i nauczyciela.

W proponowanym czytelnikowi tekście, na podstawie materiału empirycznego opiszę najbardziej charakterystyczne wzory edukacyjnego wspierania dzieci w rodzinach klasy średniej. Najpierw jednak przedstawię zarys najistotniejszych cech dystynktywnych rodziców z klasy średniej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na cenione przez nich wartości w wychowaniu i edukacji dziecka.

Rodzice z klasy średniej a edukacja dzieci

Klasa średnia, choć w polskich warunkach wciąż jeszcze nie do końca ukształtowana, wytworzyła własny model życia rodzinnego, odrębny od modeli tradycyjnych (Wachowiak, 2001, s. 105). W miejsce tradycyjne-

go wzorca życia rodzinnego, w praktyce wychowawczej rodziców z klasy średniej, pojawiła się coraz wyraźniej widoczna liberalizacja relacji wychowawczych (Lippitz, Heike, 2001, s. 103). W związku z demokratyzacją życia rodzinnego zmieniła się pozycja dziecka w rodzinie, co wyraża się między innymi w jego nowych rolach domowo-rodzinnych i relacjach z rodzicami, a przede wszystkim w innym niż dotychczas miejscu zajmowanym w hierarchii wartości rodzinnych (dziecko coraz częściej znajduje się na czele tej hierarchii). Nastąpiła także zmiana w pojmowaniu rodzicielstwa, które rodzice z klasy średniej traktują dziś jako szczęście osobiste, jako wartość z wyboru, a nie jak dawniej jako ciężar i obowiązek.

Istotnymi cechami wyróżniającymi rodziców polskiej klasy średniej jest inwestowanie w siebie i dzieci oraz z tytułu specyfiki aktywności zawodowej, nieporównywalnie większe niż w innych grupach społeczno-zawodowych, obciążenie czasowe (Domański, 2002, s. 107). Zasadnie zatem wskazuje się dziś na wzrastającą intensywność życia w tych rodzinach (Speck, 2005, s. 52).

Rodzice z klasy średniej, przystosowując się do wymagań rynku, starają się przyspieszyć proces nauczania i rozwoju własnego dziecka, między innymi poprzez zapewnienie mu szerokiej oferty różnorodnych zajęć. Zdecydowanie częściej niż pozostali starannie wybierają żłobek, przedszkole, szkołę, opiekunów i nauczycieli, zapewniają uczestnictwo w dodatkowych zajęciach, rozwijających dziecięce umiejętności i talenty (Grzeszczyk, 2003, s. 238).

Wymagania stawiane dziecku dotyczą przede wszystkim osiągania sukcesów w szkole (Leszkowicz-Baczyńska, 2001, s. 124; Wachowiak, 2001, s. 137; Palska, 2002, s. 237). Dostępne wyniki badań pokazują, iż przedstawiciele klasy średniej przywiązują bardzo dużą wagę do wykształcenia swoich dzieci, przy czym najczęściej mają sprecyzowany obraz ich przyszłości. Kładą szczególnie nacisk na to, by ukończyły studia i miały dobry start zawodowy. „Ponieważ obecnie powszechny jest pogląd, że aby zrobić karierę zawodową trzeba koniecznie posiadać dyplom wyższej uczelni, rodzice ci odkładają pieniądze na zapewnienie dziecku możliwości studiowania na wybranym kierunku” (Palska, 2002, s. 236-239).

Klasa średnia ze względu na liczne potrzeby konsumpcyjne, zwłaszcza związane z inwestowaniem w wykształcenie dziecka, stwarza popyt na szeroką gamę usług edukacyjnych. Coraz częściej mówi się dziś o zjawisku pozostawania rodziców klasy średniej pod wpływem „pedagogicznej profesjonalizacji dzieciństwa ze strony szkoły i ofert zajęć pozalekcyjnych” (Lippitz, Heike, 2001, s. 107). Z jednej strony, rodzice ci z braku czasu coraz częściej, w kwestii edukacji i wychowania, zdają się więc na autorytet profesjonalistów¹, z drugiej, przekonani o własnych kompetencjach, próbują wpływać na nauczycieli. Znacząca liczba rodziców pragnie bezpośrednio lub pośrednio wywierać wpływ także na treści programowe i metody pracy, jakie oferuje ich dzieciom szkoła (Murphy, 2003, s. 140).

Mówiąc innymi słowy, wśród rodziców klasy średniej wzrasta zainteresowanie zwiększeniem swego udziału w procesie kształcenia dzieci, ponieważ pragną, aby ich pociechom oferowano „najlepszą z możliwych” jakość nauczania. W związku z tym, „angażują się w działalność szkoły, w wykonanie jej zadań i realizację programu” (Beare, Caldwell, Millikan, 2003, s. 161).

¹ W wielu przypadkach okazuje się to wygodną okolicznością, zwalnia bowiem rodziców (przynajmniej częściowo) od wywierania wpływu na dziecko i odpowiedzialności za nie.

W konkluzji trzeba podkreślić, iż fakt wybierania przez rodziców z klasy średniej najbardziej „odpowiednich” szkół” i „najlepszych” nauczycieli dla swych dzieci, staje się istotnym czynnikiem podziału klasowego. W ten sposób, tworzą się odrębne szkoły bądź klasy szkolne dla uczniów o „wysokim kapitale kulturowym” (Szkudlarek, 2005, s. 30). Zdaniem T. Szkudlarka „klasy te i szkoły pozostaną zdominowane przez logikę edukacyjnego kapitalizmu, kształcenie dla rywalizacji i indywidualnych osiągnięć” (Szkudlarek, 2005, s. 30).

Rodzicielskie wzory edukacyjnego wspierania dzieci – opinie nauczycieli

W celu zebrania informacji na temat sposobów wspierania dzieci, w kwestiach związanych z ich edukacją, przez rodziców z klasy średniej przeprowadziłam rozmowę, ukierunkowaną kwestionariuszem pytań, z 15 celowo dobranymi nauczycielkami klas I-III publicznych szkół podstawowych, do których rodzice najchętniej zapisywali swoje dzieci. Klasy wybranych nauczycielek w momencie badania wymieniane były jako najlepsze w szkole. W przeważającej części skupiały dzieci rodziców z wyższym i średnim wykształceniem, dobrze sytuowanych, dzieci prawników, lekarzy, nauczycieli, inżynierów, pracowników administracyjnych, właścicieli prywatnych firm, szczególnie umotywowanych w kwestii edukacji dziecka. W ich skład weszły zatem dzieci rodziców z klasy średniej.

W opinii prawie połowy badanych nauczycielek, rodzice z klasy średniej jako osoby wykształcone i mające świadomość wartości wykształcenia, interesują się edukacją swoich dzieci, pomagając klasie i szkole. Bardzo często są pomysłodawcami i wykonawcami wielu inicjatyw na rzecz klasy. Najczęściej rozumieją przyczyny i skutki problemów dziecka z nauką i stosują się do wskazówek nauczyciela. Badane nauczycielki podkreślają głównie takie cechy tych rodziców, jak: zainteresowanie obiektywną i pełną informacją o własnym dziecku, umiejętność pomocy dziecku, a jeżeli nie, to poszukiwanie jej u specjalistów, zaangażowanie w życie klasy, pomoc w rozwiązywaniu klasowych problemów finansowych, operatywność (jak powiedziała jedna z nauczycielek: *mają możliwości i znajomości, dlatego nie ma większych kłopotów z załatwieniem czegośkolwiek, np. zakupem upominków, zorganizowaniem imprez, wycieczek*), dbałość o wyposażenie dziecka we wszystko, co jest potrzebne do szkoły, a nawet więcej, szybkie reagowanie na sygnały dotyczące trudności dziecka, odpowiedzialność, czytanie oraz kultura osobista. Nauczycielki podkreślają, że są to rodzice wymagający w stosunku do dziecka i nauczyciela, ale jednocześnie dający wiele z siebie.

Zdaniem drugiej połowy badanych, rodzice z klasy średniej mają nadmiernie wysokie wymagania co do profesjonalizmu nauczyciela i w konsekwencji częściej poddają jego kompetencje ostrej krytyce. Sami z rzadka poświęcają swój, jak twierdzą, *cenny czas* szkole, tłumacząc się obowiązkami zawodowymi. Generalnie uważają swoje dzieci za mądre i zdolne, oczekując ze strony nauczyciela systematycznych pochwał i dobrych ocen. Najczęściej nie widzą, że stawiają dziecku zbyt wysokie wymagania, którym ono niejednokrotnie nie jest w stanie sprostać. Jak powiedziała jedna z nauczycielek: *są to rodzice, których oddech czują nieustannie na plecach, wymagają ode mnie i od dziecka, i stale rozliczają; od siebie zaś wymagają bardzo niewiele. Wydaje się im, że wszystko wiedzą najlepiej*. Nie dopuszczają myśli, że ich dziecko może mieć problemy w nauce czy źle zachowuje się. Zdarza się, że za taką sytuację winią szkołę i nauczyciela zaznaczając, iż w domu żadnych problemów z dzieckiem nie ma. Próbuje narzucać nauczycielowi swoją wolę przyjmując

postawę typu: *placę, staram się i wymagam*. W razie problemów wychowawczych, domagają się od nauczyciela specjalnego traktowania i dodatkowej opieki dla swego dziecka. Są mało elastyczni, wszystko wiedzą lepiej, trudno zmienić ich poglądy, bez względu na obiektywne racje zawsze stają po stronie dziecka. Częściej niż pozostałym rodzicom coś się nie podoba, np.: *zbyt wysokie opłaty, zajęcia na dwie zmiany, córka siedzi w ławce z najgorszym uczniem w klasie*.

Najbardziej charakterystyczną cechą rodziców z klasy średniej, na którą zwraca uwagę większość badanych nauczycielek jest fakt niemalże nieograniczonego wspierania dzieci z nastawieniem i nadzieją na osiągnięcie przez nie wytyczonego celu. Rodzice ci pragną, by ich dzieci były najlepszymi uczniami w klasie, były lubiane, odnosiły sukcesy w konkursach i olimpiadach. Edukacja dziecka traktowana jest przez nich jako droga do osiągnięć i sukcesu. W związku z tym znaczne koszty finansowe związane z kształceniem dzieci nie są dla większości rodziców żadnym problemem.

Inwestowanie w siebie i dzieci jest jedną z cech wyróżniających rodziców polskiej klasy średniej. Zgodnie z tym co twierdzą socjologowie, w dzisiejszym społeczeństwie koniecznością staje się „produkcja dzieci wysokiej jakości” (Dobrodzicka, 1999, s. 154; Giza-Poleszczuk, 2000, s. 143, 146).

„Wysokojakościowe, doinwestowane dzieci powinny być dobrze odżywione, odznaczać się dobrą kondycją, mieć dużo zainteresowań, zdobywać wykształcenie w elitarnych, wysoko opłacanych szkołach i w efekcie długo pozostawać bezużytecznymi ekonomicznie. Tego typu wychowanie zwiększa szanse odniesienia sukcesu w przyszłości, lecz stanowi ogromne obciążenie finansowe dla rodziców. Dzieci wysokiej jakości bardzo dużo kosztują” (Dobrodzicka, 1999, s. 155; Bauman, 2003, s. 132).

Z wielu innych wypowiedzi wynika, że rodzice opisywanej grupy nie tylko wspierają swe dzieci finansowo, ale także korzystając ze środków psychologicznych. Chodzi tu głównie o motywowanie dziecka do nauki, umiejętne komunikowanie się z nim, rozwijanie zainteresowań, bogacenie doświadczeń, zaspokajanie potrzeb psychicznych itp. Dobry start w dorosłość ma gwarantować dzieciom obowiązkowość, praca i wysiłek, pasję oraz umiejętność przegrywania. Jak wynika z wielu wypowiedzi badanych nauczycielek, rodzice ich wychowanków robią bardzo wiele, by przygotować swe dzieci do niezależności i adaptacji do różnych warunków życiowych.

Wypowiedzi te korespondują z poglądami M.L. Kohna, który zauważa, iż wartości rodzicielskie charakterystyczne dla klasy średniej, czy to w kwestiach wychowawczych, czy edukacyjnych, są „rozwojowe”. Ponieważ warunki życia klasy średniej wymagają większego stopnia samodzielności oraz niezależności w podejmowanych działaniach, wartości rodziców z klasy średniej ogniskują się wyraźnie wokół samodzielności dziecka (Kohn, 1986, s. 33-34). Jego wyniki badań podobnie jak tu prezentowane dowodzą także, iż rodzice z klasy średniej pragną, by ich dzieci uczyły się z zapałem, kochały rodziców i ufały im, były szczęśliwe, umiały podzielać uczucia innych i współdziałać z innymi, by były zdrowe i dobrze się czuły.

Wiele badanych nauczycielek zwraca uwagę na fakt znacznego angażowania się rodziców w pomoc klasie i szkole, a w związku z tym i częste kontakty z nauczycielami. Jak wynika z zebranych danych, niektórzy rodzice pomagają swym dzieciom także w odrabianiu zadań domowych, niejednokrotnie wykonując je za dziecko.

Tak o tym mówi jedna z nauczycielek:

Praktycznie większość moich uczniów ma pomoc ze strony rodziców jeśli chodzi o prace domowe. Czasami wręcz wyręczają dziecko w najprostszych zadaniach. Uczą się razem z dzieckiem do sprawdzianów, czytają im lektury.

Powyższa analiza potwierdza jednoznacznie, że rodzice z klasy średniej nie szcędzą czasu, wysiłku i pieniędzy na edukację swych dzieci. W związku z tym, że dysponują odpowiednim kapitałem ekonomicznym, kulturowym i społecznym, gwarantują i zabezpieczają swym dzieciom wsparcie i sięganie do różnego rodzaju zasobów znajdujących się w ich posiadaniu.

Podsumowanie

Badany materiał ilustruje, jaką wartość rodzice z klasy średniej przypisują edukacji swych dzieci. Umożliwia on także analizę mentalności tej grupy rodziców oraz wybranych wzorów edukacyjnego wspierania dzieci najbardziej dlań charakterystycznych.

Z przeprowadzonych badań wynika, że rodzice z klasy średniej zapewniają swym dzieciom prawie nieograniczone i niekończące się wsparcie, nie szcędząc środków zarówno ekonomicznych, jak i psychologicznych, za pomocą których będą mogły w przyszłości (usiłować) odtworzyć swój status. Ogólnie chodzi im o to, by zwiększyć szanse dzieci na odniesienie sukcesu, by zagwarantować im najlepszy możliwy start edukacyjny.

Wykorzystują do tego celu zdumiewającą różnorodność form edukacyjnego wsparcia: począwszy od korepetycji, własnej pomocy dziecku przy odrabianiu lekcji i w nauce dziecka, zaangażowania w pracę na rzecz klasy i szkoły, skończywszy na organizowaniu zajęć dodatkowych. Rodzice klasy średniej nie szcędzą na edukację dzieci czasu, wysiłku i pieniędzy. Towarzyszy im przy tym przekonanie, że im więcej starań włożą w pomoc dziecku, tym jego poczucie bezpieczeństwa w tej kwestii będzie większe, tym większa szansa na życiowy sukces. Jest zatem czymś oczywistym, że wszyscy rodzice klasy średniej troszczą się o trajektorie edukacyjne swoich dzieci.

W kontekście zaprezentowanych wyników badań oczywisty staje się fakt, że dla współczesnych nauczycieli swoistym wyzwaniem mogą okazać się wymagające i zdolne dzieci z rodzin klasy średniej, dzieci, które Sherry B. Ortner nazywa dziećmi „nieograniczonego wsparcia rodziców” (Ortner, 2004, s. 440). Takim wyzwaniem mogą być także ich rodzice, którzy ze względu na zainwestowany kapitał w edukacyjny sukces dziecka stawiają szkole i nauczycielom bardzo wysokie wymagania.

Bibliografia

- Bauman Z. (2003). *Razem. Osobno*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Beare H., Caldwell B.J., Millikan R.H. (2003). Cechy szkoły efektywnej. W: D. Elsner (red.) *Współczesne trendy i koncepcje w zarządzaniu oświatą*. Radom: Ośrodek Kształcenia i Doskonalenia Kadr.
- Cylkowska-Nowak M. (2004a). Francuskie szkolnictwo wyższe – między otwartym dostępem a selekcją elit. W: M. Cylkowska-Nowak (red.) *Selekcyjna funkcja szkolnictwa wyższego w krajach Europy Zachodniej*. Poznań: Wyd. Wolumin.
- Cylkowska-Nowak M. (2004b). Szkolnictwo wyższe w Wielkiej Brytanii – podzielony system i selekcja. W: M. Cylkowska-Nowak (red.) *Selekcyjna funkcja szkolnictwa wyższego w krajach Europy Zachodniej*. Poznań: Wydawnictwo Wolumin.
- Dobrodzicka G. (1999). Ewolucja wartości rodzinnych, W: L. Beskid (red.) *Zmiany w życiu Polaków w gospodarce rynkowej*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Domański H. (2002). *Polska klasa średnia*. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Giza-Poleszczuk A. (2000). Przestrzeń społeczna, W: A. Giza-Poleszczuk, M. Marody, A. Rychard (red.) *Strategie i system. Polacy w obliczu zmiany społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Grzeszczyk E. (2003). *Sukces. Amerykańskie wzory — polskie realia*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Kohn M.L. (1986). Klasa społeczna a relacje rodzice-dziecko: interpretacja zależności, W: M.L. Kohn, C. Schooler, *Praca a osobowość*, Warszawa: PWN.
- Koop I., Lippitz W. (2003). „Moje nieczyste sumienie jest superwrażliwe”. Badania nad dzieciństwem w Niemczech, W: D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski (red.) *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Leszkowicz-Baczyńska Ż. (2001). Rodzina w klasie średniej w zmieniającej się rzeczywistości (na przykładzie kategorii przedsiębiorców). W: Z. Tyszka (red.) *Współczesne rodziny polskie — ich stan i kierunek przemian*. Poznań: WN UAM.
- Lippitz W., Heike F. (2001). Realia wychowawcze – wymagania wobec rodziny i postawa oczekiwania wobec szkoły. W: B. Śliwerski (red.) *Nowe konteksty (dla) edukacji alternatywnej XXI wieku*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Mach E., Mach Z. (1998). Nowe podziały i elity w polskiej szkole, W: K. Paclawska (red.) *Tradycja i wyzwania. Edukacja. Niepodległość. Rozwój*. Kraków.
- Moore R. (2006). Socjologia edukacji, W: B. Śliwerski (red.) *Pedagogika*. T. 2. Gdańsk: GWP.
- Murphy P.J. (2003). Kierowanie szkołą jutro: współpraca, współpraca, współpraca. W: D. Elsner (red.) *Współczesne trendy i koncepcje w zarządzaniu oświatą*. Radom: Ośrodek Kształcenia i Doskonalenia Kadr.
- Ortner S.B. (2004). Pokolenie X. Antropologia w świecie nasyconym mediami. W: M. Kempny, E. Nowicka (red.) *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*. Warszawa: PWN.
- Palska H. (2002). *Bieda i dostatek. O nowych stylach życia w Polsce końca lat dziewięćdziesiątych*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.

- Speck O. (2005). *Być nauczycielem. Trudności wychowawcze w czasie zmian społeczno-kulturowych*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Szkudlarek T. (2005). „Koniec pracy” czy koniec zatrudnienia? Edukacja wobec presji światowego rynku. W: A. Kargulowa, S. Kwiatkowski, T. Szkudlarek (red.) *Rynek i kultura neoliberalna a edukacja*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Wachowiak A. (2001). Modele życia rodzinnego przedstawicieli klas średnich. W: Z. Tyszka (red.) *Współczesne rodziny polskie — ich stan i kierunek przemian*. Poznań: WN UAM.

Summary

Patterns of educational support for children from the middle class families

In the proposed text, on the basis of empirical material I reconstruct the most typical patterns of educational support for children from the middle class families. The presentation of research work I precede with draft of the most important distinctive features of parents from the polish middle class, with particular emphasis on the qualities they value in child's upbringing and education.